

Gisela Juutilainen

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko

1. Aluksi

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko ovat turvaamistoimenpiteitä sakon, rahamääräisen menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle maksettavan rikokseen perustuvan korvauksen maksamisen turvaamiseksi. Hukkaamiskielloilla ja vakuustakavarikolla toisin sanoen turvataan rahamääräisten suoritusten täytäntöönpano. Hukkaamiskielloilla ja vakuustakavarikolla on erityisen suuri merkitys nimenomaan talousrikoksissa, koska niiden esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely kestävät yleensä huomattavan kauan. Lisäksi erityisesti talousrikoksissa tuomittavat korvaukset saattavat muodostua hyvinkin suuriksi, minkä vuoksi korvausten maksamisen turvaamiseen on enemmän aihetta kuin niin sanotuissa tavanomaisissa rikoksissa. Ilman hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa rikoksesta epäillyllä olisi hyvät mahdollisuudet kätkeä ja hävittää omaisuuttaan. Hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta säädetään pakkokeinolain 3 luvussa.

Hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa kutsutaan arvokonfiskaatioksi. Hukkaamiskiellossa hukkaamiskieltoon pantava esine jää omistajansa tai haltijansa käyttöön, mutta omistaja tai haltija ei kuitenkaan saa luovuttaa tai hukata sitä. Hukkaamiskielto voidaan kohdistaa sekä kiinteään että irtaimeen omaisuuteen. Hukkaamiskielto on yleensä riittävä sellaisten esineiden kohdalla, joiden edelleen luovutus voidaan estää rekisterimerkinnöillä.¹ Hukkaamiskielto on lievempi kuin vakuustakavarikko ja siten ensisijaisesti käytettävä turvaamistoimi. Vakuustakavarikossa mikä tahansa esine otetaan pois haltijalta ulosottomiehen haltuun. Vakuustakavarikko voi siten kohdistua ainoastaan irtaimeen omaisuuteen. Vakuustakavarikko tulee siis kysymykseen vasta siinä tapauksessa, kun hukkaamiskieltoa ei voida pitää riittävänä keinona saamisen turvaamiseksi.

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko on erotettava pakkokeinolain 4 luvussa säädetystä esinekonfiskaatiosta. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa esine voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se voi olla todisteena rikosasiassa tai on rikoksella joltakulta viety taikka että tuomioistuin julistaa sen menetetyksi. Takavarikon kohteena on siten tietty esine tai sen osa, mutta lähtökohtaisesti ei kuitenkaan rahaa.² Esine-

¹ Tällaisia esineitä ovat esimerkiksi kiinteä omaisuus, alukset ja ajoneuvot.

² Ks. esinekonfiskaatiosta lisää esimerkiksi HE 14/1985 vp s. 63 ja 66 sekä Helminen ym. s. 620–641.

konfiskaatio saatetaan kuitenkin turvata eräissä tapauksissa arvokonfiskaation avulla. Rikoslain 10 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan jos omaisuutta ei voida tuomita menetyksi mainitun luvun 6 §:n 1 momentissa säädetyn rajoituksen vuoksi, esineen tai omaisuuden sijasta voidaan tuomita menettämään kokonaan tai osaksi sen arvo.³ Toiseksi mainitun lainkohdan mukaan arvo voidaan tuomita menetyksi silloin, kun omaisuus on kätkeyty tai sitä ei tavoiteta. Kolmanneksi arvon menettämiseen voidaan tuomita myös se, jolle esine tai omaisuus on siirretty, jos hän sen vastaanottaessaan on tiennyt sen liittymisestä rikokseen tai hänellä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka hän on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta. Mainituissa tapauksissa esineen tai omaisuuden arvon maksamisen vakuudeksi voidaan hakea hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa.⁴

Hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta päättää lähtökohtaisesti tuomioistuin. Jotta epäilty ei ehtisi kätkeä tai hävittää omaisuuttaan, tutkinnanjohtajalla tai syyttäjällä on kuitenkin toimivalta määrätä väliaikainen hukkaamiskielto tai vakuustakavarikko. Jotta menettely olisi mahdollisimman tehokasta, väliaikainen päätös voidaan tehdä epäiltyä kuulematta. Vaatimus hukkaamiskiellosta tai vakuustakavarikosta on kuitenkin tehtävä tuomioistuimelle viimeistään viikon kuluessa väliaikaisen määräyksen antamisesta.

Asianomistajalla on mahdollisuus hakea vahingonkorvauksen maksamisen vakuudeksi turvaamistointa pakkokeinolain 3 luvussa säädetyn menettelyn lisäksi oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa säädetyllä siviiliprosessuaalisella turvaamistoimimenettelyllä. Pakkokeinolain mukaiset turvaamistoimet poikkeavat hieman siviiliprosessuaalisesta turvaamistoimesta. Turvaamistoimien edellytyksiä on pyritty yhtenäistämään 1.1.2004 voimaan tulleilla pakkokeinolakia koskevilla muutoksilla. Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun nojalla turvaamistointa haetaan hakemuksella käräjäoikeudesta, jossa hakemus on käsiteltävä kiireellisesti, mutta jossa vastapuolelle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Oikeudenkäymiskaaren mukainen menettely ei siten välttämättä ole yhtä tehokasta kuin pakkokeinolain mukainen menettely ja se vaatii asianomistajan tekemää hakemusta. Pakkokeinolain mukaisen turvaamistoimenpiteen tekee asianomistajan kannalta helpommaksi myös se, ettei siinä edellytetä hakijalta vakuuden asettamista siitä vahingosta, mikä toimenpiteestä saattaa aiheutua vastaajalle muutoin kuin erityisestä syystä, kun taas oikeudenkäymiskaaren mukaisessa turvaamistoimessa hakijan on lähtökohtaisesti aina asetettava vakuus.

³ Rikoslain 10 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan omaisuutta ei voida tuomita valtiolle menetyksi esimerkiksi silloin, kun esine kuuluu jollekin muulle henkilölle kuin rikoksenteijälle. Ks. HE 80/2000 vp s. 32: Arvokonfiskaatio on tarpeen yhdenvertaisuuden ja yleisen lainkuuliaisuuden turvaamiseksi. Konfiskaation määrääminen ei saa riippua siitä mahdollisesti satunnaisesta seikasta, kuuluuko esine esimerkiksi rikoksenteijälle vai onko hän sen vaikkapa lainannut tai vuokrannut. Ei myöskään voida pitää hyväksyttävänä sitä, että se, joka käyttäisi omaa esinettään, joutuisi ankarampien seuraamusten kohteeksi kuin se, joka käyttäisi varastamaansa esinettä.

⁴ Helminen ym. s. 647–648.

2. Hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon edellytykset

Pakkokeinolain 3 luvun 1 §:ssä on säädetty hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon edellytyksistä. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan, jos on olemassa vaara, että se, jota on syytä epäillä rikoksesta tai se, joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai menettämään valtiolle rahamäärä, pyrkii välttämään sakon, korvauksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla, saadaan hänen omaisuuttaan panna hukkaamiskieltoon enintään määrä, joka oletettavasti vastaa tuomittavaa sakkoa, korvausta ja menettämisseuraamusta. Mainitun pykälän 2 momentissa on säädetty hukkaamiskiellon ensisijaisuudesta vakuustakavarikkoon nähden. Edelleen pykälän 3 momentissa on vielä säädetty edellytyksistä panna oikeushenkilön omaisuus hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon.

2.1. Todennäköisyysarviointi

Ennen 1.1.2004 voimassa olleen pakkokeinolain mukaan hukkaamisvaaran todennäköisyys oli asetettu ”on syytä epäillä” tasolle ja turvaamistoimi voitiin kohdistaa henkilön, jota ”oli todennäköistä epäillä” rikoksesta. Lainmuutoksen (646/2003) myötä todennäköisyyskynnystä alennettiin molemmilta osilta. Voimassa olevan pakkokeinolain mukaan pelkkä vaaran olemassaolo omaisuuden hukkaamiseen on riittävä. Lisäksi turvaamistoimet voidaan kohdistaa siihen, jota ”on syytä epäillä” rikoksesta.

Ilmaisu ”on syytä epäillä” merkitsee pientä todennäköisyyden astetta. Tällainen todennäköisyyskynnys on asetettu muun muassa esitutkinnan aloittamiselle. Rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen.⁵ Ilmaisut ”on todennäköistä” ja ”todennäköisin syin epäilty” merkitsevät edellä mainittua ilmaisua korkeampaa todennäköisyyden astetta.⁶

Lain muutoksen tarkoituksena on hukkaamisvaaran todennäköisyysasteen osalta ollut hukkaamiskiellon ja takavarikon edellytysten yhtenäistäminen oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 1 §:n mukaisen siviiliprosessuaalisen takavarikon mukaiseksi ilmaisuksi ”on olemassa vaara”.⁷ Riski omaisuuden hävittämiseen tai kätkemiseen on suurempi

⁵ HE 14/1985 vp s. 16–17.

⁶ HE 14/1985 vp s. 16. Näillä ilmaisuilla tarkoitetaan sitä, että pitää olla enemmän todennäköistä, että epäily osoittautuu oikeaksi kuin että se osoittautuu vääräksi. Matemaattista ilmaisua käyttäen todennäköisyyden tulee olla yli 50-prosenttinen. Syyllisyyden on siten oltava todennäköisempää kuin syyttömyys. Korkeinta varmuuden astetta kuvataan ilmaisulla ”erittäin pätevin perustein voidaan olettaa”. Ks. Jonkka s. 118–123, Helminen ym. s. 477–480, Virolainen – Pölönen s. 53 ja Prosessioikeus s. 406–407.

⁷ Ks. HE 179/1990 vp s. 13. Lainvalmistelussa oli pohdittu myös sitä, että pakkokeinolain mukaiset turvaamistoimet asianomistajalle tulevan korvauksen maksamisen turvaamiseksi olisi kokonaan kumottu ja niiden sijasta olisi sovellettu oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännöksiä. Uudistuksen kuitenkin katsottiin silloin voivan tapahtua parhaiten rikosprosessiuudistuksen yhteydessä (s. 11–12). Rikosprosessiuudistuksen yhteydessä asia otettiin esille. Lakivaliokunta ei kuitenkaan hyväksynyt lakiesitystä,

rikos- kuin siviiliasioissa, minkä vuoksi todennäköisyyskynnyksen pitämiseksi ”on syytä epäillä” tasolla ei ollut ollut perusteita. Lisäksi asianomistajalla on mahdollisuus hakea turvaamistointia vahingonkorvauksen osalta myös oikeudenkäymiskaaren 7 luvun nojalla. Näiden seikkojen vuoksi hukkaamisvaaran todennäköisyysasteen asettaminen samalle tasolle on ollut aiheellista.

Syynä todennäköisyysasteen alentamiselle epäillyn rikosentekijän osalta oli taas se, että hukkaamis- tai vakuustakavarikkoasian käsittelystä saattoi muodostua eräänlainen syyllisyyskysymyksen esikäsittely ilman, että käsittely edes perustuisi kaikkeen siihen aineistoon, joka oli tarkoitus aikanaan toimittaa syyttäjälle syyteharkintaa varten.⁸ Joissakin tapauksissa onkin ollut nähtävissä, että syyttäjä on tehnyt syyttämättäjäättämispäätöksen sen jälkeen kun tuomioistuin on hylännyt turvaamistointia koskevan hakemuksen. Pelko hakemuksen hylkäämisestä johti käytännössä siihen, että pakkokeino-oikeudenkäynnissä esitetty oikeudenkäyntiaineisto oli mahdollisimman laaja, mikä taas esti turvaamistoimen käyttämisen esitutkinnan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Mainittu menettely on ollut perin kummallista eikä ainakaan lain taikka sen tarkoituksen mukaista. Ilman lainmuutostakin olisi pitänyt olla selvää, että syyttäjä päättää itsenäisesti syytteen nostamisesta riippumatta siitä, onko tuomioistuin hyväksynyt tai hylännyt turvaamistointia koskevan hakemuksen.

Turvaamistointia koskeva päätös tehdään tutkimalla summaarisesti siihen asti kertynyttä oikeudenkäyntiaineistoa. Kun turvaamistoimen käyttö tulee harkittavaksi, esitutkinta saattaa olla usein täysin kesken, minkä vuoksi oikeudenkäyntiaineisto ei ole vielä yhtä yksityiskohtainen tai täydellinen kuin mitä se tulee olemaan rikosoikeudenkäynnin aikana. Vaihtoehtoisesti oikeudenkäyntiaineisto voi olla jo niin laaja, että tuomarin on täysin mahdotonta perehtyä siihen kokonaisuudessaan lain edellyttämässä lyhyessä ajassa.

Rikosprosessuaalisista pakkokeinoista päätettäessä sovelletaan päätöksentekohetkellä voimassa olevaa lakia riippumatta siitä, onko tämä laki pakkokeinon kohteeksi joutuvan kannalta lievempi tai ankarampi kuin rikoksen teko hetken laki.⁹ Tämän vuoksi hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko kohdistetaan rikoksesta epäiltyyn silloin, kun hukkaamisvaara on olemassa riippumatta siitä, koska teko on tehty.

2.2. Hukkaamisvaara

Koska hukkaamisvaaralta vaadittavan todennäköisyyden osalta pakkokeinolain 3 luvun 1 §:ssä käytetään samaa ilmaisua kuin siviiliprosessuaalista takavarikkoa koskevan oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 1 §:ssä, hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon

---

koska muutokset olisivat tosiasiaa heikentäneet asianomistajan oikeuksien turvaamista ja koska pakkokeinolain mukaiset säännökset olivat käytännössä toimineet hyvin. Ks. HE 82/1995 vp s. 167–168 ja LaVM 9/1997 vp s. 25–26.

⁸ HE 52/2002 vp s. 19.

⁹ Ks. esimerkiksi KKO 2004:68.

voimassapitämisen edellytyksiä arvioitaessa voitaneen ottaa huomioon myös siviili-prosessuaalista takavarikkoa koskeva oikeuskäytäntö ja oikeuskirjallisuus.

Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 1 §:n mukaisen siviiliprosessuaalisen turvaamistoimen osalta on katsottu riittävän, että pelkkä väite hukkaamisvaarasta on riittävä.¹⁰ Oletuksena on siten hukkaamisvaaran olemassaolo, ellei vastapuoli pysty sitä perustellusti horjuttamaan.¹¹ Aikaisemman pakkokeinolain mukainen ilmaisu ”on syytä epäillä” taas johti siihen, että pelkkä väite omaisuuden hukkaamis- tai kätkemisvaarasta ei riittänyt, vaan hakijan oli lisäksi ilmoitettava, mihin seikkoihin epäily perustuu. Lain muutoksen jälkeen erityisiä perusteluja ei hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon osaltakaan tarvittane, vaan hukkaamisvaara otetaan lähtökohdaksi oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa tarkoitettuihin tavoin.¹² Saatavan huomattavan suurta määrää voidaan jo sellaisenaan pitää jonkinasteisena osoituksena hukkaamisvaarasta.

2.3. Keneen hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko voidaan kohdistaa

Turvaamistoimi voidaan siis kohdistaa henkilöön, jota on syytä epäillä rikoksesta tai sellaiseen muuhun henkilöön, joka saatetaan lain mukaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai menettämään valtiolle rahamäärä. Ilmaisulla ”on syytä epäillä” tarkoitetaan edellä todetun mukaisesti pienintä todennäköisyyden astetta. Kynnyksen alentaminen on mahdollistanut sen, että hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa voidaan hakea asian tutkimisen sangen varhaisessa vaiheessa. Tämä taas edesauttaa sitä, että rikoksesta epäilty ei välttämättä ehdi tai ymmärrä hävittää tai kätkeä omaisuuttaan, minkä seurauksena hukkaamiskielto- tai vakuustakavarikkoasian käsittely ei menetä merkitystään.

Myös muu kuin rikokseen syyllistynyt voidaan tuomita korvaamaan rahamäärä valtiolle.¹³ On huomattava, että pakkokeinolain 3 luvun 1 §:ssä ei ole asetettu todennäköisyyskynnystä kysymyksessä olevissa tapauksissa, vaan riittää, että muu kuin rikoksesta epäilty ”voidaan tuomita” rikoksen johdosta korvaamaan vahinko tai menettämään valtiolle rahamäärä. Muuna kuin rikoksesta epäiltynä voidaan pitää esimerkiksi rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettua henkilöä, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Myös mainitun luvun 3 §:n mukaan muu kuin rikoksesta epäilty voidaan tuomita menettämisseuraamukseen. Tällaisia tahoja ovat pykälän 2 momentin

¹⁰ Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan KKO 2004:68 ”olevan vaara siitä, että A pyrkii välttämään mahdollisesti tuomittavan korvauksen maksamista hävittämällä omaisuuttaan”. Ks. myös KKO 1994:132, jonka mukaan siviiliprosessuaalisen takavarikon myöntämiseen vaadittavan hukkaamisvaaran katsottiin riittäväksi, kun ”vaara ei ollut varsin epätodennäköinen”.

¹¹ Ks. Havansi s. 23.

¹² Prosessioikeus s. 74. Ks. myös Havansi s. 23–26, jonka mukaan hukkaamisvaaran olemassaoloa arvioitaessa saatavan suuruutta tulisi verrata velallisen varakkuuteen. Hukkaamisvaaran olemassaolo ei kuitenkaan voine riippua velallisen tai rikosentekijän kokonaisvarallisuuden määrästä. Ks. myös KKO 1994:132 ja 133.

¹³ Ks. LaVM 9/1986 vp s. 11.

1 ja 2 kohdan mukaan tietyin edellytyksin myös tekijän tai osallisen läheinen henkilö tai yhteisö, jolle omaisuutta on siirretty korvauksen tai menettämisseuraamuksen välttämiseksi.

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko voidaan kohdistaa myös oikeushenkilöön, jos tämä voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai menettämään valtiolle jokin rahamäärä. Esimerkiksi rikosentekijän työnantaja tai julkisyhteisö voivat joutua vahingonkorvausvastuuseen yhdessä rikosentekijän kanssa. Työntekijän virhe tai laiminlyönti voivat eräissä tapauksissa olla rikoksia.¹⁴ Vahingonkorvauslain 4 luvun 1 ja 2 §:n mukaan mikäli työntekijä tai virkamies on aiheuttanut sivulliselle tai työtoverilleen vahingon tahallisella teolla, vahingon aiheuttaja sekä työnantaja tai julkisyhteisö vastaavat vahingonkorvauksesta yhteisvastuullisesti ja kumpikin ensisijaisesti. Jos taas vahingon aiheuttajan viaksi jää vain tuottamus, työntekijä tai virkamies vastaa vahingosta vain sillä määrällä, jota ei voida saada työnantajalta tai julkisyhteisöltä. Jos taas kysymyksessä on vain lievä tuottamus, vastuu on yksin työnantajalla tai julkisyhteisöllä.¹⁵ Jos siis vahingonkorvausvaatimus kohdistetaan sekä rikosentekijään että työnantajaan tai julkisyhteisöön, viimeksi mainittujen omaisuutta voidaan myös vaatia pantavaksi hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon riippumatta siitä, onko työnantaja tai julkisyhteisö vahingonkorvausvelvollinen pelkästään yksin tai yhdessä työntekijän tai virkamiehen kanssa. Koska hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon edellytyksenä on lisäksi omaisuuden hävittämis- tai kätkemisvaara, julkisyhteisön omaisuutta ei kuitenkaan voitane määrätä hukkaamis- tai vakuustakavarikkoon.

Pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan oikeushenkilön omaisuutta voidaan panna hukkaamiskieltoon ja takavarikkoon myös yhteisösakon maksamisen vakuudeksi. Oikeushenkilö voidaan tuomita yhteisösakkoon, jos sen lakimääräiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen taikka jos oikeushenkilön toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi. Oikeushenkilön rangaistusvastuu voi seurata tietyistä rikoksista, jotka suurimmaksi osaksi ovat talousrikoksia.¹⁶

¹⁴ Ks. KKO 2001:70: Asianajotoimisto vastasi entisen vastuunalaisen yhtiömiehen kavalluksista ja KKO 1981 II 76: Yhtiön työnjohtajaa vastaan ajatus rikosjutussa, johon myös yhtiö työnantajana oli haastettu vastaajaksi, edellinen oli tuomittu rangaistukseen yksin teoin tehdyistä työturvallisuuslain säännösten rikkomisesta ja ruumiinvamman tuottamuksesta. Tuomitessaan yhtiön työnantajana suorittamaan vammautuneelle työntekijälle vahingonkorvausta HO oli hylännyt työnjohtajaan kohdistetun korvausvaatimuksen ennaikaisena. KKO velvoitti työnjohtajan korvaamaan vammautuneen vahingosta kohtuulliseksi harkitun määrän siinä tapauksessa, ettei työnantajan maksettavaksi tuomittuja korvauksia saataisi perityksi. Vrt. KKO 2005:135.

¹⁵ Lappalainen: Vahingonkorvaus s. 510–512 ja 515–527.

¹⁶ Esimerkiksi kätkemisrikokset, rahanpesurikokset, väärennykset, maksuvälinepetokset sekä arvopaperimarkkinarikokset.

2.4. Minkä saatavan vakuudeksi hukkaamiskielto ja takavarikko voidaan määrätä

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko voidaan määrätä sakon ja yhteisösakon, korvauksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi.

Hukkaamiskielton ja vakuustakavarikon käyttö sakkojen maksamisen turvaamiseksi on käytännössä harvinaista. Päiväsakkojen rahamäärä määräytyy rikoslain 2a luvun 2 §:n 1 momentin mukaisesti niin, että se on kohtuullinen sakotettavan maksukykyyn nähden. On epätodennäköistä, että rikoksesta epäilty ryhtyisi hävittämään tai kätkemään varojaan välttyäkseen sakkojen maksamisesta. Sakon maksamisen tehosteena on myös mainitun luvun 4 §:n mukaan sakkoon tuomitulle maksamatta olevan sakon sijasta määrättävä muutorangaistuksena vankeutta. Vähänkään suuremmissa talousrikoksissa seuraamukseksi ei myöskään yleensä tuomita sakkorangaistusta. Turvaamistoimen käyttäminen sakkojen maksamisen vakuudeksi saattaa kuitenkin tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun ulkomaalainen syyllistyy Suomessa sakkorikokseen ja on olemassa vaara siitä, että henkilö poistuu maasta jättämättä jälkeensä omaisuutta sellaiseen paikkaan, josta sakon periminen ei ole mahdollista.¹⁷

Kuten edellä on mainittu, pakkokeinolain 3 luvun 1 §:ään on lisätty yhteisösakkojen säätämisen myötä kolmas momentti, jonka mukaan myös oikeushenkilön omaisuutta voidaan panna hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon myös, jos on syytä epäillä oikeushenkilön pyrkivän kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla välttämään yhteisösakon maksamista. Yhteisösakon rahamäärä voi vaihdella 850 eurosta 850.000 euroon. Esitöiden mukaan yhteisösakon maksamisen turvaamiseksi pakkokeinot ovat huomattavasti enemmän tarpeen kuin tavallisen päiväsakkorangaistuksen perimisessä. Käytännössä oikeushenkilön tuomitseminen yhteisösakkoon on kuitenkin jäänyt vähäiseksi.¹⁸

Korvauksella tarkoitetaan normaalien vahingonkorvausten lisäksi esimerkiksi oikeudenkäyntikulujen korvaamista, todistelukustannusten korvaamista ja korvauksia oikeuslääketieteellisestä tutkimuksesta. Oikeudenkäyntikulujen määrä saattaa laajoissa talousrikosjutuissa muodostua suureksikin, mutta niiden määrän ennustaminen esitutkinnan alussa on vaikeaa. Sen sijaan todistelu- ynnä muut vastaavat kustannukset ovat yleensä sen verran pieniä, ettei niiden vuoksi ole aihetta hakea hukkaamiskieltoa tai vakuustakavarikkoa.¹⁹

Valtiolle menetettäväksi tuomittavalla rahamäärällä tarkoitetaan rikoksen tuottamaa laitonta hyötyä, jonka määrä erityisesti talousrikoksissa saattaa nousta erittäin suureksi. Esimerkiksi arvopaperimarkkinarikosta koskevilla säännöksillä pyritään ensi

¹⁷ HE 14/1985 vp s. 63. Ks. Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanosta annettu laki sekä kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annettu laki.

¹⁸ Vuoden 2004 loppuun mennessä eri oikeusasteissa oli tuomittu yhteensä viisi lainvoimaista yhteisösakkoa. Ks. Oikeustilastollisen vuosikirja 2005 s. 159.

¹⁹ Helminen ym. s. 647.

sijassa suojaamaan arvopaperimarkkinoiden toimivuutta ja luotettavuutta eikä niissä siten ole asianomistajia. Sen sijaan mainituissa rikoksissa rikosten tuottama hyöty tuomitaan yleensä valtiolle menetetyksi.

Kysymyksessä olevalla rikosoikeudellisella pakkokeinolla turvattavan saatavan tulee olla riittävän yksilöity ja todennäköinen. Siviiliprosessuaalista takavarikkoa koskevassa oikeuskäytännössä on katsottu saamisen todennäköisyyttä koskevan edellytyksen osalta riittäväksi, että teko, vahinko ja vastuuperuste on yksilöity niin, ettei saamista esitetyn valossa tai oikeudellisesti voitu pitää selvästi perusteettomana.

2.5. Välttämistavat

Hukkaamiskiellon ja takavarikon määräämisen edellytyksenä on lisäksi se, että sakon, korvauksen tai valtiolle menetettäväksi tuomitun rahamäärän maksamista pyritään välttämään kätkemällä tai hävittämällä omaisuutta, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla.

2.5.1. Omaisuuden kätkeminen ja hävittäminen

Omaisuuden kätkeminen on jaettu tosiasialliseen eli faktiseen ja oikeudelliseen kätkemiseen.²⁰ Ensiksi mainitulla tarkoitetaan esimerkiksi yhden tai useamman omaisuusesineen piilottamista. Kätkemiseksi katsotaan myös omaisuusesineen siirtäminen paikkaan, jossa se sinänsä saattaa olla ulkoisesti havaittavissa, mutta on kuitenkin ilmeistä, että esine uudessa paikassa jää todennäköisimmin ulosottomieheltä huomaamatta. Esine voidaan kuljettaa kotimaan sisällä tai siirtää se kokonaan ulkomaiseen sijaintipaikkaan. Tällöin yleensä on selvää, että esineen siirtämiseen on liittynyt salaamisaikomus. Kätkemiseen liittyykin salaamisolettama. Jollei velallinen vapaaehtoisesti ilmoita ulosottomiehelle kätkettyä omaisuutta ja sen sijaintia, esineen katsotaan olevan kätketty.²¹ Oikeudellisella kätkemisellä tarkoitetaan esimerkiksi omaisuuden siirtämistä toisen nimiin valeoikeustoimin.²²

Omaisuuden hävittäminen on myös jaettu sekä faktiseen että oikeudelliseen hävittämiseen. Ensiksi mainitulla tarkoitetaan sitä, että yksi tai useampi omaisuusesine vaurioitetaan ulkoisesti joko vähäisesti tai tuhoetaan täydellisesti. Hävittämiseen liittyy siten aina aktiivista toimintaa.²³ Oikeudellisella hävittämällä taas tarkoitetaan esimerkiksi omaisuuden lahjoittamista tai alihintaan myymistä.²⁴ Oikeushenkilö voi hävittää

²⁰ Helminen ym. s. 648.

²¹ Havansi s. 28.

²² Helminen ym. s. 648.

²³ Havansi s. 28. Passiivista toimintaa olisi esimerkiksi se, että omaisuuden hoitoon suhtaudutaan välintämättömästi tai laiminlyödyään sen hoito täysin. Passiivinen toiminta voidaan katsoa kuuluvaksi myös ”muuksi näihin rinnastettavaksi tavaksi”.

²⁴ Helminen ym. s. 648.

omaisuutta esimerkiksi luovuttamalla sitä oikeushenkilön ulkopuolelle vastikkeetta tai epäedullisella sopimuksella.²⁵

2.5.2. Pakenemisvaara

Pakenemisen vaara aktualisoituu lähinnä vain silloin, kun pakkokeinolain 3 luvun 1 §:ssä tarkoitettu henkilö pakenee ulkomaille. Pakeneva saattaa ottaa omaisuuden mukaansa tai siirtää sitä niin, ettei omaisuutta voida käyttää Suomessa sakon, korvauksen tai valtiolle menetettäväksi tuomittavan rahamäärän suoritukseksi.

2.5.3. ”Muu näihin rinnastettava tapa”

Pakkokeinolain mukaisena välttämistapana on kätkemisen, hävittämisen ja pakenemisen lisäksi mainittu ”muu näihin rinnastettava tapa”. Tällä ilmaisulla on pyritty siihen, että kaikenlaiset tekotavat voidaan ottaa huomioon, mikäli ne johtavat siihen, että omaisuus vaarantuu. Tekotapana voi aktiivisen tekemisen lisäksi olla myös passiivinen käyttäytyminen. Olennaista on, että teko voi vaarantaa omaisuuden olemassa olevuutta tai riittävyyttä. Esimerkkeinä mainittakoon aiheettoman kanteen myöntäminen oikeaksi, olemattoman velan tunnustaminen, erääntymättömien velkojen maksaminen tai muut epäedulliset oikeustoimet. Muuna näihin rinnastettavana tapana on lisäksi mainittu perusteettomien palkkioiden maksaminen oikeushenkilön palveluksessa oleville. Omaisuutta voi hukata myös joku muu kuin pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 1 mainittu taho, mikäli teko on tehty tämän tietien.²⁶

3. Hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa koskevat päätökset

3.1. Hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta päättäminen

Pakkokeinolain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin. Hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa koskevan vaatimuksen käsittelystä on pykälän 3 momentin mukaan soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisvaatimuksen tekemisestä ja käsittelystä on pakkokeinolain 1 luvun 9, 12, 14, 15 ja 25 §:ssä säädetty. Näin ollen toimivaltainen tuomioistuin on se, joka on toimivaltainen syyteasiassa (9 § 1 momentti).²⁷ Ennen syytteen nostamista päätösval-

²⁵ Ks. HE 95/1993 vp s. 52.

²⁶ Ks. Havansi s. 32–33.

²⁷ Jos hukkaamiskieltoon vaaditaan kiinteää omaisuutta, asiaa ei käsitellä kiinteistön sijaintipaikan tuomioistuimessa. Ks. Helminen ym. s. 648.

ta on myös epäillyn kiinniottamispaikan tai säilyttämispaikkakunnan tuomioistuimella (9 § 1 mom). Vaatimus on mahdollista tehdä myös vasta muutoksenhakutuomioistuimessa (25 §). Käräjäoikeus voi käsitellä asian yksijäsenisessä kokoonpanossa (9 § 2 mom). Vaatimus on esitettävä kirjallisesti (12 §) ja se on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä (14 §). Pakkokeinolain 1 luvun 15 §:n mukaan vastaajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi paitsi, jos hän ei ole Suomessa, on tietymättömissä taikka välttelee esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä.²⁸ Omaisuutta voidaan määrätä hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon vastaajaan poissaolosta huolimatta (15 § 3 mom).

Pakkokeinolain 3 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan ennen syytteen vireilletuloa vaatimuksen omaisuuden panemisesta hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon voi tehdä vain tutkinnanjohtaja tai syyttäjä, ei siis asianomistaja. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkinnanjohtaja voi tehdä vaatimuksen esitutkinnan aikana ja syyttäjä syyteharkinnan aikana. Rajoitus on katsottu tarpeelliseksi, koska vain viranomaisilla on siinä vaiheessa riittävän tarkka tieto tutkittavana olevasta rikoksesta ja epäillyn todennäköisestä syyllisyydestä siihen. Asianomistajalla on kuitenkin jo mainitussa vaiheessa mahdollisuus kääntyä tutkinnanjohtajan tai syyttäjän puoleen, jos hän haluaa turvaamistoimenpiteen vahingonkorvaussuunnitelmansa vakuudeksi.²⁹ Tutkinnanjohtaja tai syyttäjä ei kuitenkaan silloin toimi asianomistajan asiamiehenä. Ennen vaatimuksen esittämistä on viran puolesta selvitettävä, onko turvaamistoimelle lainmukaiset perusteet. Mikäli perusteita ei ole, vaatimusta ei pidä tehdä asianomistajan pyynnöstä.³⁰ Kun syytteen käsittely on alkanut tuomioistuimessa, toimivalta siirtyy myös asianomistajalle. Syyttäjä ei kuitenkaan menetä puhevaltaansa, vaan hänen on viran puolesta velvollisuus valvoa, ettei omaisuutta panna tarpeettomasti hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon.³¹ Tutkinnanjohtaja ja syyttäjä saavat tehdä kiireellisessä tapauksessa vaatimuksen asianomistajan puolesta myös oma-aloitteisesti.³² Asianomistajalla on lisäksi mahdollisuus vaatia turvaamistointa oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännösten nojalla.

Tuomioistuimen on arvioitava hukkaamiskieltoon tai takavarikkoon laitettavan omaisuuden määrä niin, että sen arvo otaksuttavasti vastaa tuomittavaa sakkoa, korvausta tai menettämisseuraamusta taikka yhteisösakkoa.³³ Hakemuksessa on vaadittava omaisuutta hukkaamiskieltoon ja/tai takavarikkoon tietyn rahamäärän arvosta. Vasta täytäntöönpanovaiheessa ulosottomies määrää ja arvottaa yksittäiset esineet hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon.³⁴

²⁸ Mikäli asiassa annetaan kansliapäätös, vastaajalle varataan tilaisuus antaa kirjallinen vastaus. Mikäli taas asia ratkaistaan istunnossa, vastaaja kutsutaan vaatimuksen tekijän lisäksi istuntoon.

²⁹ HE 1985 vp s. 63.

³⁰ Ks. KKO 2004:85.

³¹ Ks. HE 14/1985 vp s. 64.

³² HE 14/1985 vp s. 64.

³³ HE 14/1985 vp s. 63.

³⁴ Ks. Helminen ym. s. 650: Tuomioistuin ei siten määrää yksittäisistä esineistä edes silloin, kun omaisuutta on jo väliaikaisesti hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon.

Mitä varhaisemmassa tutkinnan vaiheessa haetaan hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa, sen vaikeampaa on arvioida tuomittavien korvausten ja menettämisseuraamusten määrä. Määrä täsmentyy yleensä vasta pitkien tutkimusten jälkeen. Tämän vuoksi hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon voidaan määrätä omaisuutta sellainen määrä, joka kattaa myös mahdollisesti myöhemmin ilmitulevat korvaukset.³⁵ Pakkokeinolain 3 luvun 4 §:n 1 momentin nojalla vastaajalla on oikeus vaatia hukkaamiskielton tai vakuustakavarikon kumoamista siltä osin kuin se on arvioitu alun perin liian suureksi. Toisaalta syyttäjällä on viran puolesta velvollisuus pitää huolta päätöksen kumoamisesta mainitussa tilanteessa.

Pakkokeinolain 3 luvun 7 §:n mukaan hukkaamiskieltoa tai vakuustakavarikkoa koskevasta päätöksestä saa valittaa erikseen.³⁶ Valitus ei kuitenkaan estä omaisuuden panemista hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon, ellei valitusta käsittelevä tuomioistuim toisin määrää.³⁷ Oikeudenkäyntikulujen korvaamisvelvollisuus ratkaistaan syyteasian käsittelyn yhteydessä.

3.2. Väliaikaistoimenpiteet

Jotta rikoksesta epäilty ei ehtisi ryhtyä kätkemään tai hävittämään omaisuuttaan välttyäkseen vahingonkorvausten tai menettämisseuraamusten maksamiselta, pakkokeinolain 3 luvun 3 §:n 1 momentissa on säädetty väliaikaistoimenpiteistä. Jos hukkaamiskielton ja vakuustakavarikon määräämisen edellytykset ilmeisesti ovat olemassa, eikä asia siedä viivytystä, tutkinnanjohtaja tai syyttäjä saa panna siinä mainittua omaisuutta väliaikaisesti hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon, kunnes tuomioistuim on päättänyt asiasta. Vaatimus hukkaamiskiellostai vakuustakavarikosta on tehtävä tuomioistuimelle viikon kuluessa väliaikaisen määräyksen antamisesta.³⁸

³⁵ Helminen ym. s. 651. Vrt. Havansi s. 36: Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun mukaisen turvaamistoimen kohteeksi valikoituvaa omaisuutta ei saa alimitoitaa eikä ylimitoitaa, vaan kohteen tulee vastata mahdollisimman tarkoin hakijan saamisen suuruutta.

³⁶ Helminen ym. s. 661: Valituksen tekee tutkinnanjohtaja, jos hän on hakenut hukkaamiskieltoa tai vakuustakavarikkoa asianomistajan vahingonkorvaussaimisen turvaamiseksi ennen syytteen vireilletuloa, vaikka syyte olisikin tullut vireille valitusajan kuluessa. Ks. KKO 2002:22: Asianomistaja teki hovioikeuteen vakuustakavarikkoa koskevan hakemuksen. Hakemus perustui hovioikeudessa valituksen johdosta tutkittavana olleeseen rikokseen. Takavarikkoa koskevaan ratkaisuun haettiin muutosta korkeimmalta oikeudelta valituslupaa pyytämällä.

³⁷ Ks. KKO 1997:56: Käräjäoikeuden tekemä vakuustakavarikon kumoamista koskeva päätös voitiin panna täytäntöön vasta päätöksen saatua lainvoiman. Asianomistajan haettua päätökseen muutosta hovioikeuden päätös käräjäoikeuden päätöksen täytäntöönpanon keskeyttämisestä oli tarpeeton.

³⁸ Ks. HE 52/2002 vp s. 19 ja 56. Lainmuutoksen tarkoituksena oli, että tutkinnanjohtajan ja syyttäjän toimivalta panna omaisuutta väliaikaisesti hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon olisi yhtä laaja kuin tuomioistuimen toimivalta panna omaisuutta lopullisten toimenpiteiden kohteeksi. Ennen lainmuutosta tutkinnanjohtajalla tai syyttäjällä ei ollut toimivaltaa käyttää väliaikaismuutoksia yhteisöosakon maksamisen turvaamiseksi eikä muulta rikoksella aiheutetusta vahingosta korvausvastuussa olevalta kuin rikoksesta epäillyltä perittävän vahingonkorvauksen turvaamiseksi. Tämä käytännössä esti vahingonkorvaussaatavan menestyksellisen perimisen sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty oli varaton ja muu korvausvelvollinen on esitutkintatoimenpiteistä tiedon saatuaan ryhtynyt hävittämään omaisuuttaan.

Väliaikaisen toimenpiteen edellytyksenä on siis se, että 1 §:n mukaiset edellytykset ovat ilmeisesti olemassa ja että asia ei siedä viivytystä. Ensiksi mainitulla tarkoitetaan sitä, että tutkinnanjohtaja tai syyttäjä pitää tiedossaan olevien seikkojen perusteella lähes varmana, että tuomioistuin hyväksyy samoin perustein tehtävän hakemuksen, jollei vastasyitä ilmene.³⁹ Ilmaisulla ”ettei asia siedä viivytystä” tarkoitetaan poikkeuksellisen suurta omaisuuden kätkemis- tai hävittämisvaaraa tai muuta maksuvelvollisuuden välttämisen vaaraa, kuten esimerkiksi sitä, että epäilty on aikeissa poistua maasta omaisuus mukanaan tai että hän siirtää omaisuuttaan toisen nimiin taikka että kysymyksessä on suuri rahamäärä. Tutkinnanjohtajalla on toimivalta päättää väliaikaistoimenpiteistä esitutkinnan aikana ja syyttäjällä syyteharkinnan aikana.⁴⁰

Kontradiktorinen periaate eli vastapuolen tai asianosaisen kuulemisperiaate kuuluu ehdottomiin oikeusperiaatteisiin ja on eräs keskeisimpiä prosessiperiaatteita. Periaatteen mukaan asianosaisille on annettava tosiasiallinen tilaisuus tutustua ja ottaa kantaa prosessiaineistoon, esittää omat näkemyksensä ja todisteensa sekä vastata vastapuolen esityksiin. Tuomioistuin ei saa perustaa ratkaisuaan sellaiseen oikeudenkäyntiaineistoon, jonka osalta asianosaiselle ei ole varattu tilaisuutta tulla kuulluksi.⁴¹

Kontradiktorista periaatetta ei poikkeuksellisesti noudateta päätettäessä väliaikaisesta hukkaamiskiellosta tai vakuustakavarikosta.⁴² Väliaikaistoimenpiteiden tarkoituksena on yllättää rikoksesta epäilty niin, ettei hän ehdi kadottaa tai hävittää omaisuuttaan ennen kuin se on saatu pantua hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon. On myös huomattava, että kysymys ei kuitenkaan vielä ole tuomioistuinmenettelystä ja että vaatimus hukkaamiskiellosta tai vakuustakavarikosta on tehtävä tuomioistuimelle viikon kuluessa määräyksen antamisesta tai muutoin väliaikainen hukkaamiskielto tai vakuustakavarikko peräytyy. Mikäli vaatimus käsitellään tuomioistuimessa, rikoksesta epäillylle varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Näin ollen sille, jonka omaisuutta on pantu hukkaamiskieltoon tai otettu takavarikkoon, varataan tosiasiaa sangen nopeasti tilaisuus lausua mielipiteensä toimenpiteestä.

Mikäli vaatimusta ei tehdä viikon kuluessa, väliaikainen hukkaamiskielto tai vakuustakavarikko peräytyy. Tällöin ei tarvitse tehdä erillistä kumoamispäätöstä, vaan väliaikaistoimenpide lakkaa itsestään olemasta voimassa. Mikäli omaisuutta on otettu vakuustakavarikkoon, viranomaisen on palautettava se.

Jotta esitutkintaviranomaisella olisi myös oikeus ja siten myös tosiasiallinen mahdollisuus etsiä väliaikaisen turvaamistoimenpiteen kohteeksi soveltuvaa omaisuutta, pakkokeinolain 5 luvun 1, 8, 10 ja 11 §:ssä on säädetty, että väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai takavarikkoon pantavan esineen löytämiseksi voidaan toimittaa kotietsintä, paikantarkastus, henkilöntarkastus tai henkilönkatsastus.

³⁹ HE 52/2002 vp s. 56.

⁴⁰ Ks. HE 52/2002 vp s. 19. Tutkinnanjohtajan päätöksellä määrätyn väliaikaisen hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon täytäntöönpano on kysymyksessä olevan esitutkintaviranomaisen tehtävä, kun taas varsinaisesta täytäntöönpanosta huolehtii ulosottomies.

⁴¹ Ks. Kontradiktorisesta periaatteesta esim. Virolainen – Pölönen s. 34–36.

⁴² Prosessioikeus s. 749 ja Virolainen – Pölönen s. 397.

3.3. Hukkaamiskiellon ja takavarikon kumoaminen

Pakkokeinolain 3 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on kumottava hukkaamiskielto tai vakuustakavarikko, kun sakon, korvauksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen vakuudeksi asetetaan riittävä pantti tai takaus taikka muuten ei ole enää syytä pitää sitä voimassa. Pakkokeinolain 3 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen on kumottava hukkaamiskielto myös, jos syytetty ei nosteta neljän kuukauden kuluessa hukkaamiskieltoa tai vakuustakavarikkoa koskevan määräyksen antamisesta. Tutkinnanjohtajan tai syyttäjän määräaikana tekemästä pyynnöstä tuomioistuin kuitenkin saa pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan.⁴³ Jos taas syytetty ei ole nostettu neljän kuukauden kuluessa määräyksen antamisesta eikä pyyntöä määrääjän pidentämisestä ole esitetty, tuomioistuin voi kumota hukkaamiskiellon tai vakuustakavarikon viran puolesta.⁴⁴ Tutkinnanjohtajan ja syyttäjän velvollisuutena on viran puolesta valvoa, ettei omaisuutta ole tarpeettomasti vakuustoimenpiteiden alaisena. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että tutkinnanjohtajan tai syyttäjän on huolehdittava toimenpiteen kumoamisesta, jos epäilty osoittautuu syyttömäksi.

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko ovat siten voimassa pääasiallisen ratkaisun antamiseen asti, jollei niitä sitä ennen nimenomaisesti kumota. Kun tuomioistuin tuomitsee syytetyn maksamaan sakon, korvauksen tai menettämisseuraamuksen, jonka vakuudeksi turvaamistoimi on määrätty, tuomioistuimen on pakkokeinolain 3 luvun 6 §:n mukaan samalla päätettävä, onko turvaamistoimi pidettävä voimassa, kunnes suoritus on maksettu, sen perimiseksi on toimitettu ulosmittaus taikka asiasta toisin määrätään. Mikäli turvaamistoimi määrätään pidettäväksi voimassa, tuomioistuin voi asettaa päätöksen täytäntöönpanokelpoiseksi tulemisesta laskettavan määrääjän, jonka kuluessa täytäntöönpanoa on haettava uhalla, että turvaamistoimi muuten peräytyy.⁴⁵ Määrääjän asettaminen ei kuitenkaan ole tarpeen sakon tai menettämisseuraamuksen osalta, koska valtion virkamiehillä on sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain mukaan velvollisuus ryhtyä viipymättä täytäntöönpanoon. Mikäli syyte, korvausvaatimus tai menettämisseuraamusvaatimus hylätään taikka vaatimuksia ei edes esitetä, tuomioistuimen on samalla kumottava hukkaamiskielto tai vakuustakavarikko viran puolesta jo pakkokeinolain 3 luvun 4 §:n 1 momentin nojalla taikka tuomioistuin voi määrätä, että turvaamistoimen täytäntöönpano peruutetaan vasta hylkäämistä koskevan ratkaisun saatua lainvoiman. Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko raukeavat

⁴³ Ennen 1.1.2004 voimaan tullutta lakia määräaika syytteen nostamiselle oli 60 päivää. Koska hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon merkitys on kaikkein suurin nimenomaan sellaisten suunnitelmallisten talousrikosten esitutkinnassa, joiden tutkinta kestää kauan, tuomioistuimelta jouduttiin pyytämään lähes aina määrääjän pidentämistä, määräaika muutettiin neljäksi kuukaudeksi

⁴⁴ Ks. HE 14/1985 vp s. 64 ja HE 52/2002 vp s. 57. Vrt. Helminen ym. s. 651–652.

⁴⁵ Säännös määrääjän asettamisesta on tarpeen, jotta omaisuus ei joudu olemaan kohtuuttoman kauan turvaamistoimenpiteen alaisena. Ks. HE 14/1985 vp s. 65.

myös silloin, jos maksuvelvollinen maksaa vaaditut korvaukset vapaaehtoisesti ulosottomiehelle tai suoraan asianomistajalle.⁴⁶

Pakkokeinolain 3 luvun 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua turvaamistoimenpiteen torjumiseksi asetettavaa vakuutta kutsutaan torjuntavakuudeksi. Sen asettaa siis se, jonka omaisuutta on määrätty pantavaksi hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon. Jos torjuntavakuus asetetaan väliaikaistoimenpiteen aikana, tutkinnanjohtajan tai syyttäjän on kumottava toimenpide.⁴⁷

Torjuntavakuus on erotettava niin sanotusta hakijavakuudesta. Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 7 §:n mukaan tuomioistuin voi hakemuksesta vapauttaa hakijan asettamasta ulosottolain 7 luvun 16 §:ssä tarkoitettua vakuutta, jos hakija havaitaan siihen kykenemättömäksi ja jos hänen oikeuttaan voidaan pitää ilmeisen perusteltuna. Ulosottolain 7 luvun 16 §:n mukaan turvaamistoimipäätöstä ei saa panna täytäntöön ellei hakija aseta ulosottomiehelle panttia tai takausta vahingosta, mikä sellaisesta toimenpiteestä voi syntyä vastapuolelle. Hukkaamiskiellossa ja vakuustakavarikossa hakijavakuuden asettamisvelvollisuutta ei lähtökohtaisesti ole. Syynä eroavuuteen vakuuden asettamisvelvollisuudessa on se, että rikosprosessuaalisiin turvaamistoimenpiteisiin ryhdytään yleensä valtion viranomaisen hakemuksesta ja valtio on muutenkin vapaa vakuuden asettamisvelvollisuudesta. Pakkokeinolain 3 luvun 8 §:n mukaan tuomioistuin saa kuitenkin erityisestä syystä velvoittaa asianomistajan asettamaan vakuuden määrätessään hukkaamiskielton tai vakuustakavarikon tälle tulevan korvauksen maksamien turvaamiseksi. Lainkohtaa koskevissa esitöissä tällaisena esimerkkinä on mainittu tilanne, jossa asianomistajan korvausvaatimus saattaa vaikuttaa liioittelulta.⁴⁸ Tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen tulisi ensisijaisesti alentaa hukkaamiskielton tai vakuustakavarikon kohteeksi joutuvaa omaisuuden määrää. Mikäli kuitenkin vahingon määrä ei ole vielä turvaamistoimenpidettä haettaessa täysin selvä, on korvausvelvollisen kannalta kohtuullista, että hän saa vakuuden vahinkojen korvaamisesta sen varalta, että hänen omaisuutensa joutuu ehkä perusteettomasti olemaan kauankin käyttörajoitusten alaisena.⁴⁹ Oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, etteivät mainitut tilanteetkaan välttämättä ole pakkokeinolaissa tarkoitettuja erityisiä syitä.⁵⁰

Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:n mukaan hakijan, joka on tarpeettomasti hankkinut turvaamistoimen, on korvattava vastapuolelle turvaamistoimesta ja sen täytäntöönpanosta aiheutunut vahinko ja asiassa aiheutuneet kulut. Jos siis hakijan vaatimaan turvaamistoimenpiteeseen ei ole ollut oikeudellista tarvetta, hakijan on korvattava toi-

⁴⁶ Asianomistajalle maksettaessa ulosottomies peruuttaa ulosottolain 13 §:n 3 momentin nojalla täytäntöönpanon, jos tuomittu esittää velkojan antaman kuitin tai muun selvän ja luotettavan selvityksen saamisen maksamisesta.

⁴⁷ Helminen ym. s. 654 ja 660.

⁴⁸ HE 14/1985 vp s. 66.

⁴⁹ Helminen s. 658.

⁵⁰ Ks. KKO: 1993:71: Asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen määrästä esitetyn selvityksen riittämättömyys ei ollut sellainen pakkokeinolain 3 luvun 8 §:ssä tarkoitettu erityinen syy, jonka perusteella asianomistaja olisi pitänyt velvoittaa asettamaan vakuus toimenpiteen mahdollisesti aiheuttamasta vakuudesta, ja KKO 2000:85: Asianomistaja vaati poliisin takavarikoiman omaisuuden panemista 4 miljoonan markan arvosta. Asianomistajan ei tarvinnut asettaa vakuutta.

menpiteestä aiheutunut vahinko. Hakijan vastuu on niin sanottua ankaraa vastuuta eli tuottamuksesta riippumatonta.⁵¹ Vaikka pakkokeinolain 3 luvun 8 §:ssä onkin kysymyksessä samankaltainen tilanne, oikeuskäytännössä on katsottu, ettei ankaran vastuun periaatetta voida kiistattomasti soveltaa rikosprosessuaalisiin turvaamistoimenpiteisiin eikä ainakaan asianomistajaan, joka on ainoastaan pyytänyt viranomaisilta esitutkinnan aikana vakuustoimenpiteitä ja pyytänyt syytteen käsittelyaikana niiden pysyttämistä voimassa.⁵²

4. Lopuksi

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko ovat oikein käytettyinä erittäin tehokkaita toimenpiteitä sakon, rahamääräisen menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle maksettavan rikokseen perustuvan korvauksen maksamisen turvaamiseksi. Hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa on mahdollista käyttää rikosnimikkeestä ja korvauksen määrästä riippumatta. On kuitenkin selvää, ettei vähäisempien korvausten määrien ollessa kysymyksessä ole aihetta ryhtyä turvaamistoimenpiteisiin. On myös huomattava, että suurimmalla osalla rikoksenteijöistä ei edes ole sellaista omaisuutta, joka voitaisiin määrätä hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon. Tämän ja korvausten suurten määrien vuoksi hukkaamiskielton ja vakuustakavarikon käyttö painottuu talousrikoksiin, joiden tekijöillä yleensä on jopa huomattava määrä varallisuutta.

Perusoikeuksien rajoittamisella tarkoitetaan perusoikeussäännöksen soveltamispiirissä olevan oikeuden kaventamista tai perusoikeussäännöksen suojaamaan yksilön oikeusasemaan puuttumista julkisen vallan toimenpitein. Perustuslain mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Jos omaisuutta määrätään hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon, se merkitsee yleensä sitä, ettei rikoksesta epäilty pysty tosiasiaassa käyttämään omaisuuttaan haluamallaan tavalla jopa useiden vuosien ajan. Toisaalta asianomistajilla tai valtiolla on oikeus varmistua, että rikoksenteijältä saadaan perityksi tuomittu korvaus. Rikoksenteijähän on tällöin loukannut asianomistajan omaisuuden suojaa. Turvaamistointa määrättäessä asiaa ei ole kuitenkaan tutkittu loppuun. Tämän vuoksi turvaamistointa määrättäessä on huomioitava myös pakkokeinolain 7 luvun 1a §. Säännöksen mukaan pakkokeinoa saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys ja rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat.⁵³ Tällä suhteellisuusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että pakkokeinoa saa käyttää vain, jos sen käytöllä saavutettava etu tai tavoiteltu päämäärä on järkevässä suhteessa pakkokeinoin aiheuttamiin haittoihin tai vastakkaisiin etuihin tai arvoihin. Pakkokeinoa ei siten saa ulottaa pidemmälle kuin sen tarkoituksen saavuttaminen välttämättä edellyttää. Suhteellisuus-

⁵¹ Havansi s. 190.

⁵² Ks. KKO 2004:85.

⁵³ HE 22/1994 vp s. 34–35.

periaatteen soveltaminen edellyttää etuvertailua. Tällöin on otettava huomioon myös ne näkökohdat, jotka puhuvat pakkokeinon käyttöä vastaan. Tuomioistuimen on siten turvaamistointia koskevaa päätöstä harkitessaan otettava huomioon myös päätöksestä aiheutuvat tosiasialliset haittavaikutukset sille, kenen omaisuutta on vaadittu pantavaksi hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon.

Lähteet

- Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi (*HE 14/1985 vp*).
- Hallituksen esitys eduskunnalle turvaamistointia koskevan lainsäädännön uudistamisesta (*HE 179/1990*).
- Hallituksen esitys eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuusta koskevaksi lainsäädännöksi (*HE 95/1993 vp*).
- Hallituksen esitys telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi (*HE 22/1994 vp*).
- Hallituksen esitys eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (*HE 80/2000 vp*).
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi (*HE 52/2002 vp*).
- Helminen, Klaus – Lehtola, Kari – Virolainen, Pertti*: Esitutkinta ja pakkokeinot. Jyväskylä 2005.
- Havansi, Erkki*: Uusi turvaamistoimilainsäädäntö selityksineen. Helsinki 1994.
- Jonkka, Jaakko*: Syytekynnyks. Helsinki 1991.
- Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevaksi lainsäädännöksi (*LaVM 9/1986 vp*).
- Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksia koskevaksi lainsäädännöksi. (*LaVM 9/1997 vp*).
- Lappalainen, Juha*: Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Vammala 1986.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna*: Esitutkinta ja pakkokeinot. Teoksessa: Prosessioikeus (toim. Juha Lappalainen ym.). Helsinki 2003.
- Oikeustilastollinen vuosikirja 2005*. Helsinki 2006.
- Virolainen, Jyrki – Pölonen, Pasi*: Rikosprosessioikeus I – Rikosprosessin perusteet. Helsinki 2003.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus
KKO 1981 II 76
KKO 1986 II 101
KKO 1993:71
KKO 1994:132
KKO 1994:133
KKO 1997:56
KKO 2000:82
KKO 2000:85
KKO 2001:70
KKO 2002:22
KKO 2004:68
KKO 2004:85
KKO 2005:135